

СТАНОВИЩЕ

на дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен “Доктор”

Автор на дисертационния труд: Боряна Николова Маркова, редовен докторант към Институт за балканистика с център по тракология „Проф. Александър Фол“.

Тема: „Бесите в Римската империя“.

Представеният дисертационен труд съдържа: увод, три глави, заключение, именован каталог, библиография и списък на използваните съкращения (235 стр.).

В увода (с. 4-9) се определя предмета и обхвата на изследването, а именно – историческото развитие на бесите в рамките на Римската империя в периода I – VI в.сл. Хр., като основната цел на труда е изследване на проблемите, свързани с участието им в „римската армия, за мястото им в римското и тракийското общество и за християнизацията им“ (с. 4). За да се извърши това трябва да се изясни и значението *беси* и връзката между понятията *беси* и *траки*. Така поставените цели съответно предопределят и структурата на дисертационния труд. Освен това, в Увода е представено в сбит вид развитието на проучванията върху историята на бесите чрез представяне на основните историографски становища, включително и по-общите изследвания, като са маркирани и основните цели, които са залегнали в отделните глави на труда.

Първа глава (с. 10-38), която има въвеждаща роля, съдържа обстоен анализ на писмените извори в направленията, които касаят проблемите на политическата история на бесите до I в. сл. Хр., определяне на племенните територии на бесите и уточняване на значението на понятието *беси* и връзката му с етнонима *траки*. На места, където отделни пасажии са все още дискуссионни, са привлечени съществуващите мнения, а където е възможно, докторантът взема отношение чрез изказването на собствени наблюдения и заключения. Важни са изводите, че в изворите чрез *беси* се обозначават прорицатели в светилище на Дионис в Тракия, което обаче няма функциите на етноним и се развива основно в контекста на военно-политически конфликт по повод контрола и

принадлежността на светилището. Логичен е изводът, че трансформирането на *беси* в етноним не може да се долови по-рано от и извън контекста на римското завоевание (с. 19). Нужно е да се отбележи ясното разграничение, което правят римляните между *траки* и *беси* (*natione Thrax* и *natione Bessus*), като последният запазва устойчивост до епохата на Късната античност. Без съмнение, според мен, тези наименования са използвани „за да обозначат различни групи от хора от гледна точка на римляните, но вероятно принадлежащи към един етнос“ (с. 38), но остава проблемът, че римляните не споменавали останалите тракийски племена по имена, защото не ги знаели (с. 39). Плутарх например съобщава за вожда на въстанието на робите срещу Рим Спартак от племето меди. Според мен, Боряна Маркова правилно защитава тезата, че бесите имат собствена територия и политическа организация (с. 14).

Втора глава (с. 39-135) касае участието на бесите в римската войска и римското общество в периода I-III в. За целта са представени и анализирани всички публикувани епиграфски паметници, в които се откриват беси, като те са разделени в няколко основни групи: сведения за беси, служещи в Равенската и Мизенската преториански флоти, в *equites singulares Augusti*, в преторианските кохорти, в легионите, в помощните войски, отделни войскове единици, носещи етнонима на бесите, *bessi consistentes* и участието на бесите в римското общество, не само като ветерани. Прави впечатление използването на нетрадиционния метод на изследване с включването на целите епиграфски паметници в аналитичния текст, вместо това да е в отделен Каталог, върху който да се позовава докторантката при извършването на анализа. По този начин се наблюдава дисбаланс между тази част от дисертацията и останалите.

Систематизирането на надписите позволява на Боряна Маркова да постави под съмнение тезата, наложила се в българската научна литература, че масовата служба на беси в римския флот може да се разглежда като проява на геноцид, а по-скоро трябва да се разглежда като равностойно участие заедно с други народности, например на египтяни (с. 50-51). Впрочем, значителното участие на бесите във флота се обуславя от една специфика, свързана с рекрутирането във флота предвид високата смъртност във флота, а именно – моряците да да бъдат

рекрутирани в слабо урбанизирани региони, като по този начин се запазва човешкия потенциал в урбанизираните райони.

Въпреки, че *equites singulares Augusti* са част от конната охрана на императорите, статутът на служещите в тези части и в преторианската гвардия е бил коренно различен, поради което те не могат да бъдат анализирани заедно. Твърде невероятно е в случая с преторианците, че предвид гентилното име Aurelius и наличието на само две имена, те не са били римски граждани преди да постъпят във войската (с. 56). Една особеност, която се спазва без значение на екстраординарните ситуации, с едно изключение от 69 г., е рекрутирането в преторианските кохорти да бъде извършено от легионите или градските кохорти, но не и от спомагателните части. В този смисъл, споменатите беси преторианци са притежавали римско гражданство преди постъпването им в легиона и/или преторианската гвардия (един подобен трансфер е обичаен), като самото гражданство и съответно имена, са били получени от някои предшественик на преторианеца, вероятно при управлението на Марк Аврелий, Комод или Каракала. Спецификите на ономастиката не позволяват да се разкрие изцяло степента на романизация на бесите в *equites singulares Augusti* или пък във флота, но съм съгласен, че „наличието на формулата *natione Bessus* показва чувството на принадлежност към една общност, вероятно споделяно от всички беси не само в римската войска, но също така и в римското общество“ (с.59).

Според мен, изказаният скептицизъм относно завръщането на ветераните траки в Тракия, отново прието безкритично в българската историография, е основателен (с. 98) и се подкрепя особено в случаите с ветерани от преторианските кохорти и флота.

В Трета глава (с. 136-195) са представени и анализирани късноантичните писмени исторически извори, касаещи покръстването на бесите и присъствието им като монаси в Светите земи и Константинопол, като например сведенията на Йероним, Павлин Нолански, Йоан Златоуст, житието на Св. Теодосий от VI в. от Теодор от Петра, житието на Св. Сава от Кирил от Скитополис, Йоан Мосх, Актите на събор в Константинопол през 536 г. и *Antonini Placentini Itinerarium*. И тук, както и в предходната глава, изворите са представени изцяло в аналитичния

текст.

Анализът на посочените извори позволява на Боряна Маркова да приеме съществуването на бески манастир в Палестина и да се присъедини към мнението, че е съществувала „сравнително многобройна и организирана общност от беси в Палестина в периода между V и VI в., която има активно участие в развитието на палестинското монашество“ (с. 188), въпреки специфичността на характера на изворите. Докторантът посочва, че хипотезата за съществуването на *Biblia Bessica* не може да се приеме за достоверна поради отсъствието на сведения на античните автори (с. 195). Сведението на Йероним позволява да се уточни *terminus ante quem* на християнизирването на бесите, а именно – 396 г. (с. 144).

Заключението (с. 196-200) представя основните изводи на труда, като са изложени отново синтезирано резултатите от направените анализи на писмените извори и епиграфските паметници. Въпреки това, голяма част от въпросите за историческото развитие на бесите остават без отговор, поради което докторантът посочва, че продължаването на изследванията е необходимо – и исторически, и археологически (с. 200).

Следва поименен каталог на всички, обозначени като беси в епиграфските паметници (с. 201-212) с посочване на име, служба, местонамиране на паметника, датировка и библиография и допълнение от *INCERTI*, който включва списък на имената на хора, които не могат със сигурност да бъдат определени като беси.

Предвид широката проблематика, застъпена в дисертационния труд, логично е да бъдат изпуснати някои заглавия в приложения библиографски списък (с. 220-231), но те не биха променили значително изказаните тези и съмнения. В обширния списък обаче, се откриват заглавия, които не намират място в аналитичната част.

Представеният Автореферат (28 стр.) представя адекватно текста на дисертационния труд, като приложената справка за приносите е коректна. Списъкът с публикациите включва три заглавия, едно от които е под печат.

По-горе направените бележки не поставят под съмнение положителната ми оценка за обсъждания дисертационен труд.

В заключение, заявявам категорично мнението си, че авторът на представения дисертационен труд – Боряна Николова Маркова, заслужава образователната и научна степен “Доктор”.

гр. Пловдив,
07.03.2019 г.

Подпис:
(доц. д-р Иво Топалилов)